

การศึกษาแบบพิพัฒนาการ

1. การศึกษาแบบพิพัฒนาการ (Progressive Education) ในฐานะเป็นกระบวนการที่ยาวนาน

การศึกษาแบบพิพัฒนาการนี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการทางความคิดและทางการปฏิบัติในการศึกษาหรือในวิชาศึกษาศาสตร์ กล่าวคือ กระบวนการการศึกษา ซึ่งวิวัฒนาการและตกทอดกันมากกว่า 200 ปีแล้ว เริ่มต้นตั้งแต่ ฌัก ฌาค รูโซ (Jean Jacques Rousseau : 1712 - 1778) เป็นคนแรกที่คิดว่าเด็ก ๆ นั้นก็ควรจะมีเสรีภาพของบุคคล, การเรียนรู้ทางประสบการณ์ และการแสดงออกซึ่งตนเองได้ด้วย ต่อมาก็ถึง โยฮัน ไฮน์ริช เพ็สตาลอซซี (Johann Heinrich Pestalozzi : 1746-1827) ผู้คิดว่าการศึกษานั้นเป็นพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของจิตใจ โดยที่ได้ประสบกับสิ่งของและความคิดต่าง ๆ ต่อมาก็ถึง โยฮัน ไฟริค เฮร์บาร์ท (Johann Friedrich Herbart : 1776 - 1841) ผู้คิดเรื่องวิธีการสอนตามขั้นทั้งห้าได้, ซึ่งนับกันว่าเป็นการค้นพบที่ยิ่งใหญ่มากของโลกแห่งการศึกษาในสมัยนั้น. (ความจริงเรื่องวิธีการสอนตามขั้นทั้งห้าของเฮร์บาร์ทนี้ มิได้อยู่ในกระบวนการการศึกษาแบบพิพัฒนาการโดยตรง แต่ก็ขอกดว่าไว้ ณ ที่นี้ด้วย เพื่อจะได้รำลึกว่าเป็นการค้นพบที่มีอิทธิพลมากอย่างยิ่งในวิชาศึกษาศาสตร์แต่ดั้งเดิม) ต่อมาก็ถึงไฟริค เฟร็อบีล (Friedrich Froebel : 1782 - 1852) ผู้มองเห็นความสำคัญยิ่งของเด็กเล็ก และได้คิดเครื่องเล่นทางการศึกษาหลายชนิดขึ้นสำหรับเด็กอนุบาล. กระบวนการทางความคิดและทางการปฏิบัติดังกล่าวนี้ได้พัฒนามาเรื่อย ๆ จนถึง วิลเฮ็ลม วุนท์ (Wilhelm Wundt : 1832-1920) ซึ่งเป็นผู้เริ่มศึกษาลักษณะจิตใจในแต่ละระยะของการเจริญเติบโตของเด็ก ความคิดสำคัญ ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นในทวีปยุโรปทั้งสิ้น และได้เข้ามาสู่ประเทศอเมริกาเป็นระยะ ๆ.

ต่อมาในประเทศอเมริกาก็มีวิลเลียม เจมส์ (William James : 1842-1910) ซึ่งเป็นเจ้าของลัทธิปรัชญา Prag-

matism แล้วก็มาถึงนักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ของอเมริกาคือ จอห์น ดูว์ (John Dewey : 1859-1952) ผู้ซึ่งได้พยายามประสานความคิดของรูโซ เพ็สตาลอซซี เฟร็อบีล เจมส์ และความคิดเห็นของตนเองเข้าจนเป็น ระบบการศึกษา ความคิดของจอห์น ดูว์ นั้น หนักไปในเรื่อง วิธีการคิดของมนุษย์ วิธีแก้ปัญห, และความคิดที่ว่าเด็ก ๆ นั้นย่อมเป็นผู้ที่ไม่อยู่นิ่งและมีจุดมุ่งหมายในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม อยู่เสมอ. ระบบการศึกษาที่ จอห์น ดูว์ คิดขึ้นนั้น มีทั้งเรื่องหลักสูตร, วิธีสอน, การวัดผล และการบริหารโรงเรียน. แล้วได้ไปทำการทดลองเป็นการใหญ่ที่มหาวิทยาลัยชิคาโก และได้ขนานนามระบบการศึกษานั้นว่า การศึกษาแบบพิพัฒนาการ ต่อมาสมาคม Progressive Education Association แห่งอเมริกาก็ได้นำระบบการศึกษาของ จอห์น ดูว์ ไปทำการทดลองอีก 8 ปี โดยที่โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และโรงเรียนอื่น ๆ รวมหมด 30 โรงเรียน ได้เข้าร่วมในการทดลองครั้งยิ่งใหญ่ขึ้น.

เมื่อเห็นว่าได้ผลดีแล้ว ก็มีการใช้และศึกษาลำเรียนกันอย่างแพร่หลายในประเทศอเมริกาและแพร่ไปในต่างประเทศอีกด้วย. ในประเทศญี่ปุ่นถึงกับมีการตั้งสมาคม John Dewey Society ขึ้นเพื่อศึกษาความคิดของ จอห์น ดูว์ ให้ลึกซึ้ง. ปรัชญาของ จอห์น ดูว์ นั้นต่อมาได้เรียกชื่อว่า experimentalism เนื่องจากได้ยึดถือ การคิด, การแก้ปัญหา และ การทดลอง เป็นใหญ่ ทั้งนี้โดยที่ถือหลักว่า "การแก้ปัญหา (problem-solving) เป็นการทำให้เกิดการหยั่งรู้ (insight)".

แต่อย่างไรก็ตาม ในอนาคตอันใกล้นี้ การศึกษาแบบพิพัฒนาการก็คงจะต้องเปลี่ยนรูป หรือวิวัฒนาการต่อไปอีก, ทั้งนี้เนื่องจากว่าโลกกำลังจะเข้าสู่ยุคใหม่ ที่เรียกว่ายุคคอมพิวเตอร์ (computer age, หรือ information age, หรือ highly-electronic society) อยู่เต็มที่แล้ว ความคิดทางเทคโนโลยี

คงจะเข้ามาช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาอย่างมากมายเป็นการแน่นอน

2. ความคิดพื้นฐานบางประการของการศึกษาแบบพิพัฒนาการ

พื้นฐานหรือรากฐาน (foundations) ที่สำคัญ ๆ ของการศึกษาแบบพิพัฒนาการมีอยู่ 5 ประการคือ:-

ก) **พื้นฐานทางปรัชญา** การศึกษาแบบพิพัฒนาการตั้งอยู่บนรากฐานหรือพุดอีกที่หนึ่งก็คือแตกหน่อออกมาจากปรัชญา experimentalism หรือ pragmatism นั่นเอง. ในยุคก่อน ๆ นั้นนักการศึกษาได้ทุ่มเถียงเรื่องความสำคัญของจิตใจ (mind) และของ ร่างกาย (matter) กันเป็นอย่างอึง บางพวกถือว่า จิตใจสำคัญกว่าร่างกาย ดังนั้นในการให้การศึกษาก็ให้ผู้เรียนพยายามฝึกความจำและให้ใช้ความคิด เช่นให้ท่องจำ บทความ บทประพันธ์สูตรในวิชาคณิตศาสตร์ ฯลฯ โดยมีจะอ้างเสมอว่า 'Repetitio est mater studiorum'. (การท่องบ่นหรือการกระทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นมารดาของการเรียนรู้). นอกจากนี้แล้วก็ฝึกให้ใช้เหตุผลมาก ๆ ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะฝึกหัดจิตใจเป็นส่วนใหญ่ แต่บางพวกถือว่าร่างกายสำคัญกว่า เนื่องจากว่าร่างกายต้องหายใจ ชย่อยอาหาร ดูดเลือดไหล ฯลฯ ซึ่งเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง. นอกจากนั้นร่างกายต้องคิด จำ และอื่น ๆ ซึ่งก็เป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง. ดังนั้นในการให้การศึกษา ร่างกายจะต้องได้ **ปฏิบัติ**. **ได้เห็นของจริง**, **ได้ใช้ประสาททั้งห้า** ให้มากที่สุด กล่าวคือร่างกายจะต้องสมบูรณ์แข็งแรงและได้พบเห็นมาก โดยมักจะอ้างเสมอว่า 'Mens sana in corpore sano' (จิตใจที่ดีย่อมอยู่ในร่างกายที่ดี)

ทั้งสองพวกนี้เถียงกันอย่างไรไม่รู้จักจบสิ้น จนคนยุคต่อมาไม่ทราบจะเอาอย่างไรดี. จนในที่สุดพวก pragmatist หรือพวก experimentalist ได้หาทางออกใหม่ คือไม่จัดการศึกษาทั้งสองอย่างดังที่กล่าวมาแล้วนั้นเลย แต่หันมาประยุกต์ความคิดของนักจิตวิทยากลุ่มเกสทอลท์ (Gestalt) ซึ่งถือว่า "การแก้ปัญหา เป็นการทำให้เกิดความหยั่งรู้" และในเชิงปรัชญา, นักการศึกษาแบบพิพัฒนาการนี้ก็ถามตัว

เองว่า Pragma? (มันจะได้ผลจริงหรือ?) ดังนั้นจำเป็นจะต้องทดลองดูก่อนว่าจะใช้ได้หรือไม่ และดังนั้นจึงนับถือการทดลอง (experimentation) เป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้เองห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์, ห้องสมุด, โรงเรียนสาธิต, ห้องปฏิบัติการทางภาษา, ห้องภูมิศาสตร์, ห้องสหกรรมศาสตร์ ฯลฯ จึงถือกันว่าเป็น ห้องทดลอง สำหรับผู้เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ทั้งสิ้น

อนึ่งในการศึกษานั้น ก็ต้องให้แก่ **ทุกส่วนของเด็ก** (the whole child) ไม่ใช่หนักไปเฉพาะ จิตใจ หรือ ร่างกายเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น

การกระทำหรือการทดลองเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดประสบการณ์ขึ้น และดังนั้นจึงถือว่าประสบการณ์เป็นหัวใจของการศึกษาดำเนิน

ข) **พื้นฐานทางจิตวิทยา** อันได้แก่จิตวิทยาเกสทอลท์ ซึ่งถือว่าการแก้ปัญหาเป็นการทำให้เกิดการหยั่งรู้, และยังถืออีกว่า ส่วนทั้งหมด (whole) นั้นสำคัญมาก ในการที่จะเข้าใจอะไรให้ต้องเท่านั้น, ต้องให้ได้เห็นส่วนทั้งหมดก่อนเสมอ จึงจะมองเห็นภาพได้ชัดเจนและเกิดความเข้าใจได้ดี ทั้งนี้ถึงกับกล่าวได้ว่า "ส่วนทั้งหมดย่อมจะใหญ่กว่า การที่เอาส่วนย่อย ๆ มารวมกันเข้าไว้" (Whole is greater than sum of parts.) ซักตัวอย่างส่วนย่อย ๆ ทั้งหลาย อิฐ ปูน ทราย ไม้ กระเบื้อง ตะปู ฯลฯ ถ้ามาวาง รวม ๆ กันไว้เป็นกองมันก็เท่านั้นเอง. ไม่เกิดความหมายอะไร แต่ถ้าเอามารวมกันเข้า โดยมีโครงสร้างแบบแปลนให้เห็นภาพรวมทั้งหมด เช่น สร้างเป็นบ้านขึ้นมาจะเกิดมีความหมายขึ้นทันที. ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า **ส่วนทั้งหมดจึงโตกว่าผลบวกของส่วนย่อยทั้งปวง** การที่โตกว่านั้นก็เพราะเกิดมีความหมาย (meaning) เพิ่มขึ้น, ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

ค) **พื้นฐานทางสังคมวิทยา** อันได้แก่สังคมที่เป็นประชาธิปไตย และ การมีน้ำใจประชาธิปไตย. ถึงแม้ระบบการปกครองจะเป็นแบบประชาธิปไตย แต่ถ้าพลเมืองไม่มีน้ำใจเป็นประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วยแล้วก็ลงไปไม่รอด. น้ำใจประชาธิปไตยนั้นหมายถึงธรรมะ 3 ประการคือ การที่บุคคลในสังคมให้เกียรติและนับถือซึ่งกันและกันทั้งในด้าน

ความคิดและอื่น ๆ; การที่บุคคลในสังคมร่วมมือกัน แบ่งปันกัน และประสานงานกัน; และการที่บุคคลในสังคมมีความเชื่อมั่นในวิธีการแก้ปัญหาหรือที่เรียกว่า “วิธีการแห่งปัญญา” ไม่ใช่อำนาจบาตรใหญ่ มีปัญหาอะไรก็ใช้ปัญญาเข้าแก้ไขให้จงได้

ง) พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ วิชาศึกษาศาสตร์ในรูปของการศึกษาแบบพัฒนาการนี้มีใช้คิดขึ้นได้ทันทีทันใด แต่คิดสืบทอดเป็นประวัติมาตั้งแต่สมัยอริสโตเติลและวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนตราหน้าทุกวันนี้ เป็นกระบวนการที่ยาวนานดังที่กล่าวแล้วข้างต้น.

จ) พื้นฐานทางเทคโนโลยี อันได้แก่อุปกรณ์การสอนที่ประดิษฐ์ขึ้นทั้งหลาย เช่น ภาพนิ่ง ภาพสไลด์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เทปตลับ เทปวีดิโอ ฯลฯ จนถึงคอมพิวเตอร์. เรื่องคอมพิวเตอร์นี้, เมื่อโลกได้ขึ้นยุคคอมพิวเตอร์กันอย่างคึกคักแล้ว ก็คงจะเป็นตัวสาเหตุใหญ่ที่จะทำให้ลักษณะของการศึกษาหรือศึกษาศาสตร์ จะต้องเปลี่ยนไปอย่างใหญ่หลวง เช่นการที่จะสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual differences) ก็จะเป็นจริงขึ้นมา ซึ่งสิ่งนี้ย่อมเป็นความสิ้นของนักการศึกษาและของผู้ที่เป็นครูมานานแล้ว ถ้าผู้เรียนทุกคนมีเครื่องคอมพิวเตอร์ประจำตัว ก็ย่อมจะจัดสอนให้ตรงกับลักษณะแต่ละระดับความถนัดและสติปัญญาของเขาได้อย่างจริงจัง การศึกษาเล่าเรียนก็คงจะได้ผลขึ้นอีกมาก

3. การเริ่มต้นของการศึกษาแบบพัฒนาการในประเทศไทย

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองและระหว่างสงครามนั้น วิชาครูในโรงเรียนฝึกหัดครูประถมและมัธยม หรือในแผนกฝึกหัดครูมัธยมของมหาวิทยาลัย ก็ยังเป็นแบบดั้งเดิม (traditional) ซึ่งเคยถือปฏิบัติกันมานานแล้วเช่นการยึดถือ “การสอนตามขั้นทั้งห้าของเฮริบาร์ท” อยู่. เมื่อนักเรียนหรือนิสิตฝึกหัดครูเหล่านั้นออกทำการฝึกสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ก็ต้องเตรียมการสอนตามแบบของเฮริบาร์ททั้งสิ้น

ใน พ.ศ. 2488 (1945) สงครามโลกครั้งที่สองสงบลง นักเรียนไทยที่เรียนวิชาศึกษาศาสตร์ในประเทศอเมริกา ก็เริ่มกลับมาก แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก นักเรียนไทยเหล่านี้คงจะได้เผยแพร่ความคิดเรื่องการศึกษาระบบพัฒนาการบ้าง แต่ก็ไม่อาจแก้ไขอะไรได้ เพราะยังอยู่ใน ระบบเก่า หรือหลักสูตรเก่า คือหลักสูตรฝึกหัดครูประถม แล้ว ในระดับสูงขึ้นไป ก็เป็นหลักสูตรฝึกหัดครูมัธยม. พุทธอีกทีหนึ่งก็คือครูประถมต่ำคือต่ำกว่าครูมัธยม. ส่วนครูอาชีวศึกษาหรือศึกษาศึกษาอาเภอนั้นเรียกได้ว่าค่าเหลือเกิน. ทั้งหมดนี้ทำให้ขยายหรือปรับปรุงการศึกษาไม่ได้ ครูจำนวนไม่น้อยพากันละทิ้งอาชีพครูไป จึงเป็นปัญหาอย่างยิ่ง.

ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 (1947) มีนักเรียนไทยหรือครูไทย เริ่มทยอยกันออกไปศึกษาวิชาศึกษาศาสตร์ในประเทศอเมริกาและอังกฤษกันมาก โดยเริ่มต้นได้รับทุนของประเทศอเมริกาบ้างเล็กน้อย, แต่ต่อมาก็เป็นทุนของกระทรวงศึกษาธิการเอง จำนวน 100 ทุน. เมื่อสำเร็จการศึกษาภายใน 4 - 5 ปีแล้วนักเรียนไทยหรือครูไทยเหล่านี้ก็รีบกลับมา

ในพ.ศ. 2495 (1952) โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เริ่มสอนวิชาครูตามแนวคิดของการศึกษาแบบพัฒนาการ แต่ก็ยังทำได้ไม่ถนัดนัก เพราะยังเป็นหลักสูตรเดิม (หลักสูตรฝึกหัดครูมัธยม) อยู่, และที่สำคัญมากก็คือได้เริ่มสอนปรัชญา experimentalism และจิตวิทยาเกสโตลท์เป็นครั้งแรก ณ ที่นี้.

ใน พ.ศ. 2498 (1953) โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร ได้รับการสถาปนาเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา (คือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปัจจุบันนี้) จึงสามารถเปลี่ยน ระบบฝึกหัดครูและฝึกหัดศึกษาศึกษาอำเภอและจังหวัด ได้ทั้งระบบ กล่าวคือเปลี่ยนทั้งหลักสูตร วิธีสอน วิธีวัดผล และวิธีการบริหารสถานศึกษา, และให้ครูประถม ครูมัธยม ครูอาชีวศึกษา และศึกษาศึกษาอำเภอ-จังหวัด ได้เรียนใน ระดับปริญญา (ตรี-โท-เอก) ทางการศึกษาโดยทำเทียบกัน ตามสาขาของตน ไม่มีการเหลื่อมล้ำหรือค่าด้อยยิ่งหย่อนไปกว่ากันแต่อย่างใด, และได้สอนเนื้อ

หาและวิธีการของการศึกษาแบบพัฒนาการได้อย่างเต็มที่ นับเป็นการขยับยุคใหม่ของการฝึกหัดครูและการฝึกหัดศึกษาริการเป็นครั้งแรกในประเทศไทย. จึงกล่าวได้ว่าวิทยาลัยวิชาการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของการศึกษาแบบพัฒนาการซึ่งเริ่มต้นโดยรูชโซในสมัยนั้น. อนึ่งที่ว่าได้เปลี่ยนไปที่ระบบนั้น คือได้เปลี่ยนไปดังต่อไปนี้-

ก) หลักสูตร ได้ใช้ระบบหน่วยกิต (credit system) สำหรับวิชาทุก ๆ วิชา สำหรับวิชาศึกษาศาสตร์นั้นได้เริ่มใช้หนังสือชื่อ "The Foundations of progressive Education" ของ ออร์วิล บี บริม (Orville G. Brim) ไปพลางก่อน, ต่อมาก็ให้หนังสือศึกษาอ่าน 'Democracy and Education' ของ จอห์น ดุย 'Modern Educational Theories' ของ บอยด์ เอช โบด (Boyd H. Bode) และ 'Seven Psychologies' ของเอ็ดนา ไฮด์เบร็ดเดอ (Edna Heidbreder) และอื่น ๆ มากขึ้นเป็นลำดับ, และได้ให้หนังสือศึกษาฝึกหัดกันคว่าในหอสมุด ซึ่งถือว่าเป็นห้องปฏิบัติการชนิดหนึ่ง ทำนองเดียวกับห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์, ห้องปฏิบัติการทางภาษา, โรงเรียนสาธิต, และอื่น ๆ

ข) วิธีสอน เริ่มใช้ วิธีการแห่งปัญญา (method of intelligence) เป็นวิธีการสอน แทนวิธีสอนตามขั้นทั้งห้าของเฮอวบาร์ท ตลอดจนพยายามปรับปรุงวิธีสอนวิชาเฉพาะต่าง ๆ ด้วยเท่าที่จะทำได้ตามหลักการของการศึกษาแบบ

พัฒนาการ โดยนำวิธีการคิดของมนุษย์มาปรับใช้เป็นวิธีสอน

ค) วิธีวัดผล ก็ได้เปลี่ยนไปตามลักษณะของหลักสูตร. เช่นในแต่ละรายวิชาให้มีการเขียนภาคินพนธ์ (term paper) เพื่อนำมาประเมินผลด้วย, มีการสอบย่อย ๆ มีการใช้แบบทดสอบมาตรฐาน, มีการสอบปลายภาคเรียนทุกภาค ฯลฯ. ผลที่วัดออกมาได้นั้นก็เป็นรูปของระดับคะแนนเฉลี่ย (Grade Point Average หรือ G.P.A) แทนที่จะเป็นเปอร์เซ็นต์

ง) การบริหารสถานศึกษา นอกจากจะใช้วิธีการแห่งปัญญาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจแล้ว ก็ได้พยายามสร้างน้ำใจประชาธิปไตย ขึ้นอีกด้วย ทำให้เกิดบรรยากาศทางวิชาการอย่างใหม่ขึ้น เป็นที่คึกคักและชื่นชมกันมากในตอนนั้น

สุดท้ายนี้อาจกล่าวได้ว่าได้มีการผจญภัยทางการศึกษา (Adventure in Education) เกิดขึ้นในวงการการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2496 เป็นลำดับมา

จาก พ.ศ. 2528 เป็นต้นไป ก็คงจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่เกิดขึ้นอีกอย่างแน่นอน เนื่องจากโลกจะขยับยุคใหม่ คือยุคแห่งคอมพิวเตอร์. จึงนำที่นักการศึกษาและครูไทยทั้งปวงจะได้คอยเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลง, และปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเหล่านั้น

สาโรช บัวศรี